

Zakres podmiotowy ubezpieczeń społecznych w ujęciu prawnoporównawczym

**Zalecenie Rady z dnia 15
października 2019 r. w
sprawie dostępu
pracowników oraz osób
samozatrudnionych do
ochrony socjalnej**

Formalny dostęp

Rzeczywisty dostęp

Odpowiedniość

Przejrzystość

Działy ochrony socjalnej objęte Zaleceniem:

- ☐ świadczenia dla bezrobotnych;
- ☐ świadczenia chorobowe i zdrowotne;
- ☐ świadczenia z tytułu macierzyństwa i równoważne świadczenia dla ojca;
- ☐ świadczenia z tytułu inwalidztwa;
- ☐ świadczenia z tytułu starości i renta rodzinna;
- ☐ świadczenia z tytułu wypadków przy pracy i chorób zawodowych.

Samozatrudnieni i dostęp do ochrony socjalnej

System powszechny		System dla osób samozatrudnionych	System dla różnych kategorii zawodowych oraz osób samozatrudnionych
Powszechny system (dla pracowników)	Powszechny system (dla pracowników) z pewnymi różnicami		
Podstawowa ochrona społeczna jest zorganizowana w tym samym systemie dla wszystkich grup zawodowych ludności lub nawet dla całej populacji. System nie rozróżnia strukturalnie ani organizacyjnie między różnymi grupami (zawodowymi). System zapewnia, niezależnie od grupy ubezpieczonej, równe (podstawowe) pokrycie, tę samą strukturę administracyjną i jednolity schemat finansowy.	Osoby prowadzące działalność na własny rachunek oraz pracownicy mieszczą się w jednym ogólnym systemie, chociaż istnieją różnice w stawkach składek, a osoby prowadzące działalność na własny rachunek mogą być wyłączone lub podlegać innym warunkom w przypadku niektórych ryzyk.	System, w którym wszystkie kategorie zawodowe osób samozatrudnionych są włączone do jednego systemu zabezpieczeń społecznych. System ma swoją własną strukturę administracyjną z przedstawicielami osób samozatrudnionych i rządem; samodzielnie zbiera i zarządza środkami finansowymi. Jeśli chodzi o zakres i finansowanie, system nie rozróżnia według grup zawodowych osób samozatrudnionych.	Specyficzne systemy dla różnych kategorii zawodowych osób samozatrudnionych. Posiadają własne struktury administracyjne i system finansowania. Świadczenia mogą różnić się w zależności od systemów katagorycznych.
DK, EE, SE, FI	BG, HR, CY, CZ, FR, HU, IE, LV, LT, LU, MT, PL, PT, RO, SK, SL, NL	BE	AT, DE, EL*, IT, ES

Samozatrudnieni i dostęp do ochrony socjalnej – rozwiązania wybranych państw UE

- **Włączenie samozatrudnionych do powszechnego systemu z pewnymi różnicami:**

Francja: zmiana statusu zatrudnienia nie ma negatywnego wpływu na sytuację w zakresie zabezpieczenia społecznego (zmiana przeprowadzona w latach 2018-2020).

Grecja: włączenie osób samozatrudnionych do Krajowego Funduszu Zabezpieczenia Społecznego (reforma trwa od 2017 r.).

Portugalia: uznanie „osób samozatrudnionych na utrzymaniu” za pracowników najemnych do celów stosowania ochrony socjalnej (reforma przeprowadzona w 2020 r.).

- **Dobrowolne ubezpieczenie dla samozatrudnionych:**

Austria: co do zasady osoby samozatrudnione obowiązkowo podlegają ubezpieczeniom. Wyjątek stanowią osoby wykonujące wolne zawody oraz osoby rozpoczynające działalność na własny rachunek – wyłączenie obowiązku ubezpieczenia uzależnione od minimalnego progu dochodów. Klauzula opt-out.

Niemcy: możliwe zastosowanie klauzuli opt-out w przypadku wprowadzenia obowiązkowej ochrony emerytalnej dla samozatrudnionych. Konieczne wykazanie wystarczającej ochrony przez inny produkt emerytalny (na rynku prywatnym).

Samozatrudnieni i dostęp do ochrony socjalnej – dostęp do ubezpieczenia chorobowego

Obowiązkowo	Austria, Belgia, Chorwacja, Cypr, Dania, Estonia, Finlandia, Francja, Grecja, Węgry, Łotwa, Litwa, Luksemburg, Malta, Portugalia, Rumunia, Słowenia, Słowacja, Hiszpania, Szwecja i Włochy (dla "nowych" samozatrudnionych)
Dobrowolnie	Bułgaria, Czechy, Dania, Niemcy (obowiązkowe dla artystów), Holandia*, Polska, Słowacja; oraz dla określonych kategorii osób samozatrudnionych w Austrii, Estonii, Hiszpanii, Słowacji, Litwie, Luksemburgu
Brak podlegania	Irlandia (z wyjątkiem rybaków) oraz niektórych kategorii osób samozatrudnionych we Włoszech, Niemczech i Grecji.

- Włochy: osoby samozatrudnione nie są objęte ubezpieczeniem chorobowym, podczas gdy konkretne kategorie „nowych” osób samozatrudnionych (tj. ekonomicznie zależnych) są objęte tym ubezpieczeniem.
- Niemcy: dobrowolne dla osób samozatrudnionych/zawodów liberalnych, obowiązkowe dla artystów i publicystów samozatrudnionych oraz innych z ustawowym ubezpieczeniem emerytalnym.
- Francja: w 2020 roku rozszerzyła ubezpieczenie chorobowe na zawody liberalne, obejmując tym samym wszystkie rodzaje osób samozatrudnionych.

Samozatrudnieni i dostęp do ochrony socjalnej – dostęp do ubezpieczenia chorobowego

Okres karencji	Państwo	Podstawa obliczenia świadczenia	Państwo
Brak okresu karencji	<u>AT</u> , <u>FI</u> , <u>HU</u> , <u>EE</u> , <u>EL</u> , <u>LU</u> , <u>PT</u> , <u>SI</u> , <u>SK</u>	Na podstawie bieżących dochodów	<u>FI</u> , <u>SE</u>
1 miesiąc	<u>DE</u> , <u>RO</u>	1 miesiąc	<u>ES</u>
3-4 miesiące	<u>CZ</u> , <u>EL</u> , <u>IT</u> , <u>LT</u> , <u>LV</u> , <u>PL</u>	3 miesiące	<u>CZ</u> , <u>LT</u>
6 miesięcy	<u>BE</u> , <u>BG</u> , <u>CY</u> , <u>DK</u> , <u>ES</u> , <u>SE</u>	6 miesięcy	<u>DK</u> , <u>HR</u> , <u>HU</u> , <u>EE</u> , <u>PT</u> , <u>RO</u>
9 miesięcy	<u>HR</u>	12 miesięcy	<u>CY</u> , <u>LV</u> , <u>PL</u> , <u>SI</u> , <u>NL</u>
12 miesięcy	<u>FR</u> , <u>MT</u> , <u>NL</u>	18 miesięcy	<u>BG</u>
24 miesiące	-	24 miesiące i więcej	<u>SK</u> , <u>FR</u> (36 miesięcy)
		Wysokość powiązana ze składkami lub z uzyskiwanymi dochodami	<u>AT</u> , <u>BE</u> (wysokość powiązana z wcześniejszymi dochodami), <u>EL</u> , <u>MT</u> (wysokość powiązana ze składkami), <u>IT</u> (wysokość powiązana ze składkami), <u>FR</u> (dla rolników)

Austria, Dania, Luksemburg, Szwecja – możliwość dodatkowego „doubezpieczenia” (choroby krótkotrwałe).

Samozatrudnieni i dostęp do ochrony socjalnej – dostęp do ubezpieczenia wypadkowego

Obowiązkowo	Austria, Chorwacja, Węgry, Włochy (brak systemu dla wolnych zawodów i niektórych rzemieślników), Luksemburg, Malta, Polska, Portugalia, Słowenia, Hiszpania (dobrowolna dla rolników) i Szwecja
Dobrowolnie	Dania, Finlandia (obowiązkowe dla rolników) oraz Niemcy (obowiązkowe dla rolników); oraz dla niektórych kategorii w Austrii i Luksemburgu
Brak podlegania	<u>Belgia</u> (tylko w przypadku narażenia na azbest), Bułgaria, Cypr, Czechy, <u>Estonia</u> , Irlandia, Łotwa, Litwa, Rumunia, Słowacja i <u>Holandia</u>
Częściowe podlegania	Grecja (tylko rzemieślnicy), Francja (obowiązkowe dla rolników)

■ Schematy w krajach z częściowym podleganiem:

- a) w Grecji rzemieślnicy, którzy tradycyjnie są samozatrudnieni, są objęci częściowo, ponieważ należą do listy zawodów niebezpiecznych. Kwalifikują się po jednym dniu ubezpieczenia, w taki sam sposób jak pracownicy, mogą otrzymać stałe miesięczne świadczenie przez 4 miesiące.
- b) we Francji ubezpieczenie jest obowiązkowe dla rolników, podczas gdy inni samozatrudnieni mogą jedynie otrzymać świadczenia rzeczowe (brak ubezpieczenia gotówkowego).

Pracownicy i dostęp do ochrony socjalnej – definicja pracownika w kontekście Zalecenia

- Art. 12 Europejskiego Filara Praw Socjalnych - bez względu na rodzaj i czas trwania ich stosunku pracy pracownicy i w porównywalnych warunkach osoby samozatrudnione mają prawo do odpowiedniej ochrony socjalnej.
- Rodzaj stosunku pracy – oznacza jeden spośród rodzajów stosunków pomiędzy pracownikiem a pracodawcą, które mogą różnić się w zależności od trwania zatrudnienia, wymiaru czasu pracy lub innych warunków stosunku pracy.
- Atypowe formy pracy w państwach UE:
 - a) Niemcy – zatrudnienie w ramach umowy o pracę o niskim wynagrodzeniu (mini-job);
 - b) Polska – umowy cywilnoprawne;
 - c) Czechy – umowy o wykonywaniu pracy;
 - d) Słowenia – umowy cywilnoprawne;
 - e) Luksemburg – praca okazjonalna (praca dorywcza);
 - f) Portugalia – pracownicy z uproszczonymi, krótkoterminowymi umowami o pracę.

Pracownicy i dostęp do ochrony socjalnej – dostęp do ubezpieczenia chorobowego

Okres karencji	Państwo	Podstawa obliczenia świadczenia	Państwo
Brak okresu karencji	<u>AT</u> , <u>CZ</u> , <u>EE</u> , <u>FI</u> , <u>HU</u> , <u>IT</u> , <u>LU</u> , <u>SK</u> , <u>SI</u> , <u>NL</u>	Na podstawie bieżących dochodów	<u>AT</u> , <u>FI</u> , <u>SE</u>
1 miesiąc	<u>DK</u> , <u>FR</u> , <u>DE</u> , <u>PL</u>	1 miesiąc	<u>DK</u> , <u>IT</u> , <u>EL</u> , <u>LU</u> , <u>ES</u>
3-4 miesiące	<u>LV</u> , <u>LT</u> , <u>EL</u> , <u>PL</u> *	3 miesiące	<u>LT</u> , <u>FR</u> , <u>DE</u>
6 miesięcy	<u>BE</u> , <u>BG</u> , <u>CY</u> , <u>RO</u> , <u>ES</u> , <u>SE</u> , <u>PT</u>	6 miesięcy	<u>DE</u> , <u>EE</u> (umowa na czas określony), <u>HU</u> , <u>HR</u> , <u>PT</u> , <u>RO</u>
9 miesięcy	<u>HR</u>	12 miesięcy	<u>CZ</u> , <u>LV</u> , <u>EE</u> (umowa na czas nieokreślony), <u>CY</u> , <u>PL</u> , <u>SI</u> , <u>NL</u>
12 miesięcy	<u>MT</u>	18 miesięcy	<u>BG</u>
24 miesiące	<u>IE</u>	24 miesiące i więcej	<u>SK</u> , <u>FR</u> (36 miesięcy)
		Stała stawka	<u>MT</u> , <u>IE</u>

Brak dostępu do ubezpieczenia chorobowego dla atypowych form zatrudnienia: Niemcy, Polska, Portugalia, Czechy, Słowenia, Luksemburg.

Pracownicy i dostęp do ochrony socjalnej – dostęp do ubezpieczenia wypadkowego

Maksymalny okres świadczeń	Państwo	Wskaźnik zastąpienia dochodu	Państwo
6 miesięcy	IE, PL, RO, EE	50%	EL
		60%	CY
		70%	NL*, PT
12 miesięcy	CY, EL, ES, HU, MT, SK,	75%	ES, IT
		78%	LT, SE
18 miesięcy	DE	80%	SK, DE, FR, LV, RO
24 miesiące	NL*	83%	DK
		90%	BE, BG
Nieograniczony	AT, HR, DK, BE, BG, CZ, FR, FI, IT, LT, LV, LU, PT, SE, SI	100%	AT, CZ, EE, FI, HR, HU, LU, PL, SI
		Stała stawka	MT, IE

- Estonia, Grecja, Irlandia – zamiast ubezpieczenia z tytułu wypadków przy pracy i chorób zawodowych, ubezpieczenie chorobowe lub rentowe (inwalidzkie).
- Brak dostępu do ubezpieczenia wypadkowego dla atypowych form zatrudnienia: Polska, Portugalia, Rumunia (praca dorywcza).

Ubezpieczenie rentowe dla pracowników i samozatrudnionych

- Obowiązkowe ubezpieczenie na wypadek niezdolności do pracy istnieje w prawie wszystkich państwach członkowskich zarówno dla pracowników, jak i osób samozatrudnionych, z wyjątkiem Holandii, gdzie jest dobrowolne dla osób samozatrudnionych, oraz Niemiec, gdzie również jest dobrowolne dla osób samozatrudnionych (z wyjątkiem określonych kategorii samozatrudnienia, dla których regulowane jest obowiązkowe ubezpieczenie).
- Okres kwalifikacyjny (wymóg dotyczący składek w miesiącach) w krajach bez zróżnicowanych wiekowo wymagań: EE, NL, RO, BE, FR, LU, CY, DK, FI, LV, PT, AT, DE, IT, MT, IE.
- Okres kwalifikacyjny (wymóg dotyczący składek w miesiącach) w krajach z różnicami wiekowymi w wymaganiach: BG, HR, CZ, EL, HU, LT, PL, SK, SL, ES, SE.
- Okres świadczeń z tytułu niezdolności do pracy (w większości przypadków świadczeń rentowo-emerytalnych) we wszystkich państwach członkowskich trwa albo do momentu powrotu do zdrowia, albo do przekształcenia w emeryturę po osiągnięciu wieku emerytalnego.
- W Bułgarii, Grecji, na Węgrzech, na Malcie i w Słowenii beneficjent może wybrać pozostanie na świadczeniu z tytułu niezdolności do pracy zamiast emerytury z tytułu osiągnięcia wieku emerytalnego.

Ubezpieczenie emerytalne dla pracowników i samozatrudnionych

- Minimalne okresy składkowe wymagane do uzyskania prawa do emerytury, a także wymagania dotyczące składek niezbędne do uzyskania pełnej emerytury, różnią się w dużym stopniu w poszczególnych państwach członkowskich.
- W większości państw członkowskich zarówno wymagania dotyczące składek, jak i czynniki decydujące są podobne dla pracowników i osób samozatrudnionych.
- Wyjątki:
 - Finlandia: istnieje wymóg minimalnych 4 miesięcy składek dla osób samozatrudnionych, aby mogły kwalifikować się do ustawowej emerytury związanej z zarobkami, podczas gdy pracownicy takiego wymogu nie mają.
 - Malta: podstawą do obliczenia emerytury dla pracowników jest średnia z ostatnich trzech lat, podczas gdy w przypadku osób samozatrudnionych jest to 10 lat.
 - Hiszpania: osoby samozatrudnione nie mają dostępu do częściowych emerytur.

Zakończenie

- Patrycja Szczypka-Baran
ORCID:0000-0002-3452-2654